

УДК 37.035.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-36-39

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна –

доктор педагогічних наук, професор,

Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-9023>

e-mail: grinovamv@gmail.com

ПЕРІОДИ ЗАНЕПАДУ ТА ПЕРІОДИ ПОЗИТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Статтю присвячено аналізу психолого-педагогічних підходів до трактування поняття «професійне самовизначення». Адже професійне самовизначення особистості являє собою одне з найважливіших понять у науковій та інших сферах людської діяльності, тому варто розкрити його зміст, сутність та певні особливості. Ретроспектива дослідження проблеми професійного самовизначення дає підстави інформувати, що у 30-ті роки профорієнтацію забороняли політичним способом, у 70-80-ті – бюрократичним, а в епоху розквіту демократії – економічним. Проте, як доводить ретроспективний аналіз, проблема процесу становлення професійного самовизначення сучасної молоді набирає актуальності не лише в Україні, але і у всіх високорозвинених державах світу. Ядром професійного самовизначення можна вважати особистісний пошук та сенс професійної діяльності, яку обирає, опановує та згодом виконує молода людина. У статті представлений перелік визначень різних історичних періодів вітчизняних та закордонних вчених та виявлено, що в наукових роботах дослідників проблема професійного самовизначення має підвищений інтерес. Узагальнено та розглянуто різні теоретичні аспекти проблеми професійного самовизначення особистості як майбутнього фахівця в контексті здійснення професійно-консультаційної роботи зі здобувачами. Встановлено, що професійне самовизначення є багатограним та багатокомпонентним явищем, а отже вважається нерозривним з професійним визначенням, професійним розвитком та становленням особистості. Виявлено, що на розвиток та формування професійного самовизначення особистості як майбутнього фахівця значно впливає оточуюче середовище та її активна життєва позиція. Отже, професійне самовизначення у сучасному соціумі має формувати внутрішню готовність усвідомлено планувати та реалізовувати перспективи професійного розвитку особистості.

Ключові слова: професійне визначення, професійна орієнтація, самовизначення, психологічна готовність.

HRYNIOVA Maryna Viktorivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Rector of the University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-9023>

e-mail: grinovamv@gmail.com

PERIODS OF DECLINE AND PERIODS OF POSITIVE TRANSFORMATIONS IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL ORIENTATION AND PROFESSIONAL DEFINITION

The article is devoted to the analysis of psychological and pedagogical approaches to the interpretation of the concept of "professional self-determination". Since professional self-determination of a person is one of the most important concepts in scientific and other spheres of human activity, it is worth revealing its content, essence and certain features. A retrospective of the study of the problem of professional self-determination gives grounds to inform that in the 1930s vocational guidance was prohibited by political means, in the 1970s and 1980s - by bureaucratic means, and in the heyday of democracy - by economic means. However, as retrospective analysis shows, the problem of the process of formation of professional self-determination of modern youth is gaining relevance not only in Ukraine but also in all highly developed countries of the world. The core of professional self-determination can be considered a personal search and the meaning of the professional activity that a young person chooses, masters and subsequently performs. The article presents a list of definitions of different historical periods of domestic and foreign scholars and reveals that the problem of professional self-determination is of great interest in the scientific works of researchers. Various theoretical aspects of the problem of professional self-determination of a personality as a future specialist in the context of professional counseling work with applicants are generalized and considered. It has been established that professional self-determination is a multifaceted and multicomponent phenomenon, and therefore is considered inseparable from professional definition, professional development and personality formation. It has been found that the development and formation of professional self-determination of a personality as a future specialist is significantly influenced by the environment and its active life position. Thus, professional self-determination in modern society should form an internal readiness to consciously plan and implement the prospects for professional development of the individual.

Key words: professional definition, professional orientation, self-determination, psychological readiness.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. За останнє десятиліття розвитку психолого-педагогічної науки в Україні, значно зросла цікавість щодо вивчення самовизначення та професійного самовизначення особистості, зокрема, як майбутнього фахівця тому, що таке явище вважається важливим етапом в житті людини та має велике значення у майбутньому професійному, соціальному та фінансовому становищі, а також

допомагає реалізувати свої матеріальні потреби та можливості.

Особливу наукову уваги професійне самовизначення як педагогічний феномен здобуло ще у XX столітті. Тривалість та глибина теоретичних та практичних досліджень видатних вчених дала можливість зрозуміти надзвичайну складність та багатогранність професійного самовизначення як наукового поняття.

Ретроспективні підходи розуміння та вивчення наукової сутності самовизначення особистості та професійного самовизначення дають можливість досліджувати різні аспекти професійного зростання та професійної реалізації фахівців, зокрема фахівців медичної сфери, в сучасних умовах професійного навчання закладів вищої освіти.

Будь яке самовизначення у науковому трактуванні Е. Зеєра характеризується як спроба закріпити власну позицію у проблемній ситуації, а професійне самовизначення передбачає вироблення власної позиції у невизначеній ситуації, яка обтяжує процес цього самовизначення [8, с. 112].

Поняття «професійне самовизначення» у багатьох дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених характеризується як тривалий процес всього трудового життя особистості, як процес самопізнання та об'єктивної оцінки особистості, як процес порівняння особистих професійних цінностей, якостей, можливостей з професійними вимогами та обов'язками, які необхідні для опанування обраної професії [1, с. 85; 9, с. 46].

Варто відмітити, що особистість, обираючи майбутню професію, має оцінити свої людські якості для розвитку та формування вольової спрямованості. Вона є суб'єктом власного розвитку та здатна до свідомого самовизначення, вдосконалення наявних особистісних ознак і характеристик відповідно до її життєвих, професійних цінностей та ідеалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему загального розуміння та трактування поняття «професійне самовизначення» почали вивчати вітчизняні та зарубіжні вчені ще в минулому столітті. Наукові дослідження Л. Божович, Л. Виготського, М. Гінзбурга, І. Захарової, І. Кона, Г. Костюка, Т. Кудрявцевої, Г. Нікова, В. Сафіна, Л. Шнейдер полягали у теорії становлення професійного самовизначення, його факторів та зв'язку з життєвими перспективами особистості у плануванні майбутнього. Наукові психолого-напрясування щодо трактування професійного самовизначення як педагогічного феномену дають можливість розуміти вагомість його на наукових теренах освіти.

Мета статті – вивчення поглядів минулого та сучасних наукових підходів у трактуванні поняття «професійне самовизначення» та узагальнення різних теоретичних аспектів проблеми професійного самовизначення особистості як майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний сенс появи професійного самовизначення як поняття в цілому почав розвиватись на підґрунті професійної орієнтації людства.

З аналізу літературних джерел виявлено, що перші лабораторії професійної орієнтації почали створюватись у Франції та США. Так, у 1903 році у м. Страсбурзі, а згодом у 1908 році у м. Бостоні почали активно працювати новостворені лабораторії. До активної роботи та наукових досліджень у цих лабораторіях призвели бурхливий ріст промисловості, міграція людства із сільської місцевості в міста, проблема пошуку роботи та

відбір найбільш відповідальних людей вже з боку роботодавців. Такі соціально-економічні причини того часу почали поступово змінювати свідомість та психологію людей.

Головною причиною періоду появи професійної орієнтації, а згодом і професійного самовизначення стало те, що саме в цих країнах перед значною кількістю людей виникла проблема свободи вибору, чого раніше не було або було доступно лише для окремих груп людей, які не хотіли жити по традиційно заведеним, патріархальному порядку [10, с. 57].

Ще у перших історичних виданнях (1900 р.) був написаний розділ про вибір професії, який почав привертати увагу філософів. У змісті розділу була надана характеристика типовим варіантам вибору професії, а саме люди обирали майбутню професію: випадково або необдуманно; згідно сімейних традицій; за покликанням; за розрахунком. Але під час першої світової війни (1914-1918 р.р.) профорієнтаційні служби почали набувати державного статусу.

Безоплатною консультативною діяльністю у виборі спеціалізації навчального закладу для молоді почав займатись професор Н. Кіреєв. Його підтримали та продовжили благородну справу І. Рибніков та М. Рибнікова, а згодом вчені перенесли таку ініціативу до гімназій.

Надалі у 1921 році проблемами професійного визначення стали займатись науковці Всеукраїнського інституту праці у м. Харкові. Тому у 1922 році Народним комітетом була розглянута пропозиція створити бюро по вибору професії для підлітків. Таким чином, у 1927 році розпочало свою активну діяльність перше бюро, в якому відразу почали навчати профконсультантів. Значні зміни щодо подальшого розвитку професійної орієнтації та професійного визначення відбулися у 30-х роках ХХ століття. Цей період проявився розробкою та впровадженням у шкільний навчально-виховний процес теоретичних питань професійної орієнтації та професійного відбору. Але коло питань професійного визначення в умовах школи почало збільшуватись, і тому у 1932 році було створено штаб з координації досліджень проблем подальшої шкільної профорієнтації [2, с. 112; 4, с. 24].

Позитивні трансформації та активний розвиток професійної орієнтації на превеликий жаль у 1936 році похитнувся через наступ та утиск тодішньої влади на гуманітарні науки. Саме питання професійної орієнтації та професійного визначення виявилися найвразливішими у виборі свободи людей. Продовженням такого критичного становища профорієнтації у 1937 році за наказом чиновників відбулося скасування трудового навчання у школах та різка відмова від профорієнтаційної роботи з учнями. Такий тиск та заборона призвели до занепаду профорієнтації та тривали майже два десятиліття. Проте суспільна проблема професійного визначення через певний період почала відроджуватись знову.

Лише наприкінці 50-х років ХХ століття наукова нива почала збагачуватись першими дисертаційними дослідженнями, в яких поверхнево висвітлювались проблеми шкільної профорієнтації.

Так, на початку 60-х років при Науково-дослідному інституті теорії та історії педагогіки Академії педагогічних наук СРСР була організована наукова група з питань професійного вибору та трудового навчання, яку очолював А. Волковський. Паралельно у Київському Науково-дослідному інституті психології була відкрита наукова лабораторія професійної орієнтації молоді, де проводилася профконсультаційна робота, яку очолював Б. Федоришин [10, с. 119].

У період з середини 60-х р.р. до середини 80-х р.р. знову відмічається пасивність та деградація щодо наукового розвитку професійної орієнтації тому, що на державному офіційному рівні набули популярності заклики: «Всім класом на ферму!», «Всім на завод!» і т.д. Зміст цих закликів характеризувався не інтересами особистості, а інтересами народного господарства.

Але у 1984 році знову відбулися значні соціально-політичні зміни у державі та з'явилися потреби у збільшенні прав і свобод населення. Завдяки Державній Постанові про «Основні напрямки реформи загальноосвітньої та професійної школи» була приділена увага розвитку трудового навчання та професійної школи, яка стала підґрунтям для професійного самовизначення сучасної учнівської та студентської молоді. Таким чином на державному рівні було створено більше 60-ти Центрів професійної орієнтації молоді по регіонах та районних пунктів професійної консультації. Головним засновником, а згодом і керівником цих установ став вітчизняний дослідник О. Апостолов [5, с. 79; 9, с. 67].

Організаційний та науковий внески вченого є неоціненними у сучасному відродженні професійного визначення молоді та подальшого становлення психологічних служб, які сьогодні можуть надавати професійну психологічну консультацію та підтримку на рівні держави, проводити психокорекцію, психодіагностику та психотерапію. Сенс таких послуг сприяє самовизначенню та професійному самовизначенню особистості.

Більшість науковців, узагальнюючи розуміння поняття «професійне самовизначення», сконцентровуються на тому, що – це процес здійснення вибору, основою якого є самоаналіз особистісних можливостей суб'єкта та співставлення їх із вимогами майбутньої професії, а продовженням цього процесу є час, який складається з етапів тривалості зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта [3, с. 816].

Професійне самовизначення у педагогічних наукових колах розуміється як послідовна зміна самопізнання та об'єктивної оцінки особистістю власних індивідуальних особливостей, уподібнення своїх професійно важливих якостей, можливостей та вимог щодо опанування конкретною обраною професією [6, с. 204; 7, с. 116]. Це процес прийняття особистістю конкретного рішення у виборі майбутньої професійної діяльності, сукупністю якого є вибір професії та конкретної її спеціалізації, вибір навчального закладу вищої освіти чи лише коледжу, місце щодо працевлаштування [9, с. 69].

Опрацювавши зміст багатьох наукових джерел та словникової літератури по вивченню проблеми сучасних підходів у трактуванні поняття «професійне самовизначення», ми не зустріли чітко сформованого визначення.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Узагальнюючи вище перераховані підходи щодо трактування професійного визначення як науково-педагогічного явища у різні історичні періоди можна стверджувати, що професійне самовизначення особистості як майбутнього фахівця полягає не тільки у виборі його професії, але і в його реалізації, а основою цього має стати психологічна готовність та адаптація на робочому місці, яка буде акцентуватись: на рекомендаціях по вирішенню низки проблем, пов'язаних з професійною діяльністю; на психологічній підготовці особистості у визначенні своєї позиції щодо самостійного прийняття рішення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя. Київ-Рівне. 1996. 167 с.
2. Варнавських Н. М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 4. С. 109-115.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голова. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
4. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*. 1998. № 2. С. 19-27.
5. Головаха Е. І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді. Київ: Наукова Думка. 1999. 144 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. Київ : Либідь. 1997. 376 с.
7. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ : Педагогічна думка. 2012. 160 с.
8. Ошуркевич Н. Генеза та сутнісний зміст професійного самовизначення особистості. *Педагогічний процес: теорія і практика* (Серія: Педагогіка). 2018. № 4 (63). С. 43-49. URL: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.43-49>
9. Сафин В. Ф., Ников Г. П. Психологический аспект самоопределения личности. *Психологический журнал*. 1984. № 4. С. 65-74.
10. Федоришина Б. А. Профконсультаційна робота зі старшокласниками. Київ. 1980. 158 с.

REFERENCES

1. Ball, H. O. (1996). Formuvannia hotovnosti do profesiinoy pratsi u konteksti humanizatsii osvity. *Psykholohichni aspekty humanizatsii osvity. Knyha dlia vchytelia* [Formation of readiness for professional work in the context of humanization of education. Psychological aspects of the humanization of education. A book for teachers]. Kyiv-Rivne. 167 s. [in Ukrainian]
2. Varnavskykh, N. M. (2002). Problemy profesiinoho samovyznachennia molodi na suchasnomu etapi rynkovykh peretvoren [Problems of professional self-determination of young people at the current stage of market transformations]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 4. S. 109-115. [in Ukrainian]
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (z dod. i dopov.) / Uklad. i holova. red. Busel, V.T. (2005). Kyiv; Irpin : VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian]
4. Hynzburb, M. R. (1998). Lychnostnoe samoopredelenye kak psykholohicheskaia problema [Personal self-determination as a psychological problem]. *Voprosy psykholohyy*. № 2. S. 19-27. [in Ukrainian]

5. Holovakha, Ye. I. (1999). Zhyttieva perspektyva i profesiine samovyznachennia molodi [Life prospects and professional self-determination of young people]. Kyiv: Naukova Dumka. 144 s. [in Ukrainian]

6. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S.U. Honcharenko. Kyiv : Lybid. 376 s. [in Ukrainian]

7. Zakatnov, D. O. (2012). Tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do profesiinoho samovyznachennia: monohrafiia [Technologies for preparing students for professional self-determination: a monograph]. Kyiv. Pedahohichna dumka. 160 s. [in Ukrainian]

8. Oshurkevych, N. (2018). Heneza ta sutnisnyi zmist profesiinoho samovyznachennia osobystosti [Genesis and essential content of professional self-determination of a personality]. Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka (Serii: Pedahohika). № 4 (63). S. 43-49. URL: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.43-49> [in Ukrainian]

9. Safyn, V. F., Nykov, H. P. (1984). Psykholohycheskyi aspekt samoopredelenia lychnosti [Psychological aspect of personality self-determination]. Psykholohycheskyi zhurnal. № 4. S. 65-74. [in Ukrainian]

10. Fedoryshyna, B. A. (1980). Profkonsultatsiina robota z starshoklasnykamy [Vocational counseling with high school students]. Kyiv. 158 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, ректор університету.

Наукові інтереси: проблеми науково-організаційної роботи з педагогіки, педагогічної майстерності, управління закладом вищої освіти та історії педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HRYNIOVA Maryna Viktorivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Rector of the University.

Scientific interests: problems of scientific and organizational work in pedagogy, pedagogical skills, management of higher education institutions and history of pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2024 р.

УДК 37.091.313:[378+377.3]:7

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-214-39-43

КІЧУК Надія Василівна –

доктор пед. наук, професор, декан педагогічного факультету

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5963-7802>

e-mail: idgu_pedfakultet@ukr.net

ДЗЮБА Олег Андрійович –

Народний артист України,

професор кафедри музичного та образотворчого мистецтва

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0167-4902>

email: dzubaoleg203@gmail.com

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто деякі теоретичні аспекти інтегративного наукового підходу в контексті його спроможності до віднайдення конструктивних педагогічних інструментів, спрямованих на вдосконалення професійної підготовки фахівців мистецько-педагогічного профілю на етапі їх університетського навчання. Загострення проблематики «духовної терапії», зміни, котрі відбуваються у ландшафті вітчизняної освіти взагалі, й мистецької, зокрема, а також актуалізація арт-педагогіки зумовили необхідність повноцінного втілення ресурсів інтеграції.

В результаті педагогічного дискурсу встановлено, що ідею інтеграції вже закладено в конструкті «мистецька освіта»; причому як на рівні мети, так і змісту. Доведено термінологічну невизначеність, котра ще й досі зберігається у наукових розвідках відносно лексичних, сполучуваних та семантичних нюансів термінів «інтегративний підхід», «інтеграційний підхід». Звертається увага на правомірність трактувати «інтегративний» з акцентуванням на об'єднувальність, а «інтеграційний» - на суцільність. На часі не стільки доведення самоцінності інтеграції, скільки задійність ресурсів щодо забезпечення її якості.

Виявлено напрацювання вчених у розрізі музично-педагогічної компаративістики в аспекті моделювання підготовки вчителів музики, де привабливими визнано ідеї, закладені, зокрема, в «інтегративній моделі». З огляду на типологію труднощів, котрі виникають у сучасних практиках музично-педагогічної діяльності, констатовано необхідність у вищій школі зосередити зусилля на розвиток емоційного інтелекту здобувачів музично-педагогічного фаху, їх готовності до застосування інноваційних технологій викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»; доречним визнано комплексні використання технологій музичної психології з урахуванням пріоритетів перезавантаження Нової української школи.

Ключові слова: науково-мистецька педагогіка, інтеграція, інтегрований підхід, музично-педагогічна підготовка здобувача вищої освіти, музично-комунікативна компетентність, учитель музичного мистецтва.

KICHUK Nadiia Vasylivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Dean of the Faculty of Pedagogy of Izmail

State University of the Humanities

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5963-7802>

e-mail: idgu_pedfakultet@ukr.net

DZYUBA Oleg Andreyovych –

People's Artist of Ukraine,